

Er was eens een stad

AUTEUR YVONNE RIJPERS FOTOGRAFIE SVEN VAN BAARLE

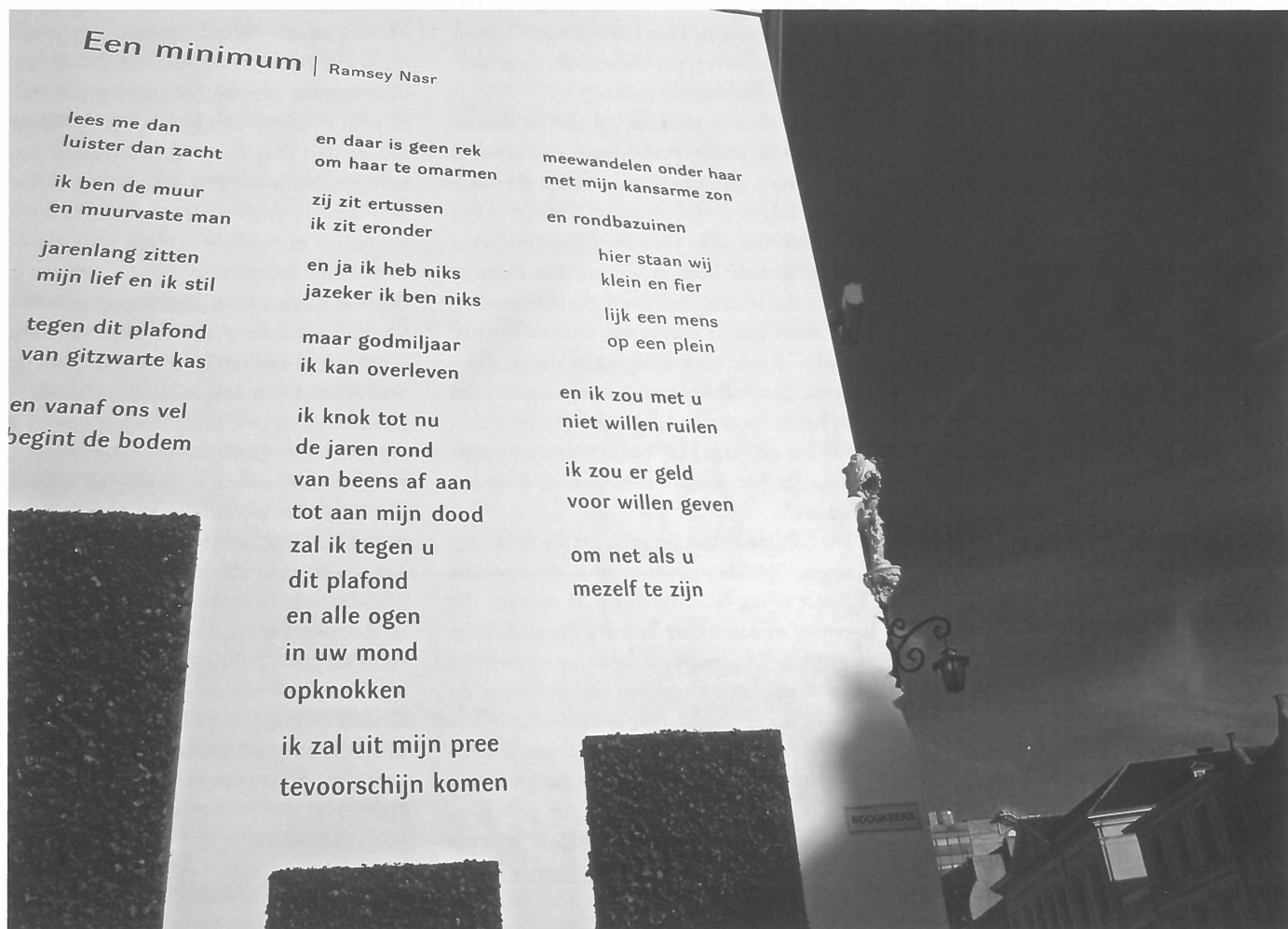
Een toren die per gedicht zijn liefde verklaart aan een kathedraal, een sms-boek voor en door de stad, bierviltjes met gedichten: Antwerpse manieren om direct effect te sorteren met cultuur. Wat steekt hierachter?

Voor ErasmusPC, een netwerk van mensen die geïntrigeerd zijn door de relatie tussen cultuur en steden, heb ik in Antwerpen een ontmoeting gehad met Michael Vandebril. Hij is hoofd van de dienst Antwerpen Boekenstad en verantwoordelijk voor culturele projecten die de stad 'doen leven bij de bevolking en haar gebruikers'. Ook sprak ik met Ann Laenen en Stefan Kolgen van C.H.I.P.S., een bureau voor nieuwe media en culturele marketing dat nauw met de gemeente samenwerkt. Boekenstad is in het leven geroepen om bestaande instituties met elkaar te verbinden en een modern programma te organiseren. Onder de noemer Antwerpen Boekenstad worden allerlei projecten gerealiseerd om Antwerpen zowel bij de bevolking als extern te promoten op het gebied van literatuur in de breedste zin van het

woord. In dit kader hebben veel projecten het licht gezien, waaronder een aantal in samenwerking met C.H.I.P.S..

Wiens cultuur?

De afgelopen jaren zijn er regelmatig discussies over de vraag wat cultuur precies is, en of en hoe we die cultuur – 'ons cultureel erfgoed' – kunnen behouden voor en overbrengen aan de veranderende samenleving. In het maatschappelijke debat komt regelmatig de vraag aan de orde of overheids-subsidies wel gerechtvaardigd zijn als cultuur maar een beperkt bereik heeft. Verder is er al langer een debat gaande over het belang kinderen en alloctonen al dan niet gesubsidieerd de musea binnen te krijgen. Het ene kamp vindt dit vanzelfsprekend, het andere beschouwt het als cultureel imperialisme. Moeten we toe naar een andere

manier van omgaan met cultuur en een nieuwe benadering van het potentiële publiek?

Deze vragen manifesteren zich met name in grote steden. De samenleving wordt steeds gefragmenteerder; losse verbanden en individueel gekozen leefstijlen zijn karakteristiek geworden. Dit vraagt van de overheid en de culturele sector een andere benadering en een meer gedifferentieerd keuzepalet dan voorheen. Hierbij komt dat cultuur steeds meer een kenmerk is waarmee steden zich kunnen onderscheiden en met andere steden kunnen concurreren: een vaardigheid die in een globaliserende wereld steeds belangrijker wordt. Dit dwingt steden na te denken over wat ze aan cultuur te bieden hebben en over de binding met hun inwoners en de rol die

cultuur daarin speelt. Het succes van Rotterdam 2001 (Culturele Hoofdstad van Europa) was bijvoorbeeld niet zo groot geweest als er ook niet talloze programma's waren georganiseerd voor de inwoners van de stad zelf. Deze programma's zorgden voor draagvlak binnen de stad en trots: een van de belangrijkste pijlers voor succes.

De Antwerpse aanpak

Antwerpen is een stad die de relatie tussen cultuur en de binding met de bevolking ook heeft ontdekt en haar best doet deze zo goed mogelijk te benutten. De stad gaat op een bijzondere manier om met de vragen waar veel steden tegenwoordig mee kampen: Hoe bereiken we onze bewoners en bezoekers? Hoe betrekken we hen bij de stad zodat de stad ook daar weer van kan profiteren? Hoe laten we zoveel mogelijk mensen kennis maken met cultuur en er ook een bijdrage aan leveren?

Natuurlijk heeft Antwerpen niet het wiel uitgevonden, maar de manier waarop de stad deze vragen beantwoordt en de lokale overheid verschillende culturele projecten initieert, is speciaal en kan een inspiratiebron vormen voor andere steden. In een tijd waarin de samenleving steeds diverser wordt en waarin het moeilijk blijkt om 'de cultuur' of het culturele leven daar bij aan te laten sluiten, heeft Antwerpen het begin van een antwoord gevonden in de samenwerking met het bureau voor nieuwe media en culturele marketing C.H.I.P.S..

Stadsdichter

Het aanstellen van een stadsdichter in 2003 is een van de eerste daden geweest van Antwerpen Boekenstad. Het idee achter het aanstellen van een stadsdichter is 'om de verhalen over de stad door de ogen van een artiest terug te geven aan de stad'. De eerste was Tom Lanoye, de tweede Ramsey Nasr, en Bart Moeyaert is de huidige. De enige eis die er aan de stadsdichter wordt gesteld is zes stadsgedichten per jaar te schrijven die iets van doen hebben met de stad of het

stadsdichter initiatief is ook gelieerd aan de 'Stadsdichterpodcast' waarin gedichten en gedachten van, rond en over de Antwerpse (en andere) stadsdichters gepubliceerd worden, zodat hun werk beschikbaar komt voor een nog groter publiek.

Stadschromosomen

Samen met de gemeente Antwerpen heeft C.H.I.P.S. een aantal projecten georganiseerd die als gemene deler het bevorderen van burgerparticipatie en betrokkenheid bij de stad hebben. C.H.I.P.S.'s droom is "nieuwe media en een hart voor cultuur te verenigen". Ze willen de gewone man met behulp van nieuwe technologie een stem geven en daarnaast input van buitenaf genereren door het gebruik van nieuwe (multimediale) middelen.

"Mensen kunnen soms niet naar cultuur, dus moet de cultuur naar de mensen komen, maar veel culturele instellingen schromen om hun benadering van het publiek te veranderen."

Het project 'Stadschromosomen' van C.H.I.P.S. illustreert misschien wel het best wat de nieuwe benadering van cultuur in Antwerpen inhoudt: voor en door de mensen met als doel het creëren van trots en draagvlak. Het project begon met het idee de Antwerpenaren zelf te laten dichten. Om gedichten vragen draait in de praktijk echter al snel uit op rijmelarij, dus werd een andere benadering gekozen. Op een inventieve manier werd iedereen uitgenodigd om een nieuw verhaal van de stad te schrijven: de stad werd opgedeeld in plekken, gekoppeld aan punten in bepaalde centra zoals bibliotheken, buurthuizen, tramhaltes, et cetera, waar affiches hingen. Op de affiches stond: "Je staat hier, wat voel je nu hier? Stuur een sms en schrijf zo mee aan een nieuw stadsverhaal." Men werd uitgenodigd om in maximaal 160 tekens mee te schrijven en volgens Stefan Kolgen leverde dit pure poëzie op. Dit stadsverhaal werd eerst op een website en later in een klein boekje gepubliceerd. Hierin zijn de sms-teksten (onveranderd) tot een verhaal verwerkt – het nieuwe 'stadsverhaal': een verhaal van de bewoners over hun stad. Enkele voorbeelden:

Hoe laat je zoveel mogelijk mensen kennismaken met cultuur?

leven in de stad. Dat kan iets zijn wat de dichter zelf heeft meegemaakt, het openen van een gebouw, of een gebeurtenis die de hele stad raakt. Zo heeft Bart Moeyaert een gedicht geschreven over zijn eerste huis in Antwerpen en Tom Lanoye over de staat waarin de eerst zo beroemde Vogeltjesmarkt in Antwerpen verkeert.

Deze gedichten worden op allerlei manieren aan de stad gepresenteerd met als doel de mensen persoonlijk aan te spreken. De bedoeling is zoveel mogelijk mensen in het publieke domein te bereiken. Een voorbeeld is het gedicht 'Een minimum' van Ramsey Nasr dat levensgroot werd gepubliceerd op de muur van de Antwerpse Sociale Dienst. Nasr: "Bij de onthulling en de dagen daarop zeiden veel kansarme toeschouwers dat ze het te kwaad hadden gekregen bij lezing van het gedicht. Het kwam volgens henzelf doordat het soms letterlijk hun woorden waren."

De publicatie van de gedichten gebeurt op uiteenlopende manieren en is erop gericht direct effect te sorteren bij de mensen die ermee in aanraking komen. De gedichten worden gepresenteerd in de openbaarheid op manieren en plekken die niet voor de hand liggen, zodat ook mensen die in het dagelijks leven niet met gedichten in aanraking komen er van kunnen meegenieten. Broodzakken hebben gedichten gedragen, net als bierviltjes en deurhangers. Posters van eerder gepubliceerde gedichten sieren bruine cafés, zodat bijna iedere Antwerpenaar weet dat er een stadsdichter is. Het

Stad van blok aan been... geweldige ongeweldige stad... ik ben een stuk van jou, jij bent een stuk van mij.

*De stad ademt.
Ademt stress.
Ademt feest.
Ademt liefde.
Ademt vrees.
De stad ademt.
Want ze leeft.*

*F*ck! F*ck! F*cking stad.
Je zuigt me leeg.
Je zit in mijn gat.
Platte stad.
Op uw gemak, f*cking stad,
Stinkt de kak naar de ratten.*

Inspirerend

Meer dan voorheen zijn steden gedwongen na te denken over hun positie op het gebied van cultuur en hun binding met de bevolking en de rol die cultuur daarin speelt. In de aanpak die Antwerpen heeft gekozen versterken de antwoorden op deze vragen elkaar. Aan de ene kant profileert Antwerpen zich als Boekenstad met allerlei initiatieven en projecten die daaraan gerelateerd zijn en een echt Antwerps karakter hebben. Aan de andere kant zijn die projecten zo georganiseerd dat ze de participatie van de bevolking bevorderen en een gevoel van trots creëren: een gevoel dat zich op zijn beurt weer uit in een hechtere band tussen de stad en haar bevolking. Cultuur is in deze zowel doel als middel. De stadsdichter is altijd een gevestigde auteur die wordt benoemd met kwaliteit als voornaamste criterium; een zeker 'literair niveau' van de stadsgedichten is gewaarborgd. Publicatie van de stadsgedichten in de openbare ruimte, op dagelijkse gebruiksvorwerpen en in digitale vorm zorgt ervoor dat een breed publiek hiermee in aanraking komt. Verondersteld kan worden dat het leeuwendeel van dit publiek normaliter niet met deze uiting van cultuur in aanraking komt. Tegelijkertijd wordt de stadsdichter ingezet om een wij-gevoel te creëren, dat in het hedendaagse stedelijke leven soms ver te zoeken is. Een stadsdichter, zichtbaar bezig met wat er leeft in de stad en onder de bevolking, draagt daaraan bij. Gedichten op onverwachte plekken roepen dialoog en bewustwording op. Men wordt erop aangesproken dat men bij de stad hoort, er onderdeel van is. Hier blijft het niet bij: de bevolking wordt

ook uitgedaagd zelf input te leveren aan de cultuur van en in de stad. Een project als Stadschromosomen draagt niet alleen bij aan bewustwording van de stedelijke omgeving, maar levert een nieuw stukje 'Antwerpse cultuur' op, die er zonder de deelnemers nooit geweest zou zijn.

De manier waarop Antwerpen culturele projecten initieert en probeert aan te sluiten op de veranderende samenleving en de daarmee samenhangende veranderende omgang met cultuur, kan een inspiratie vormen voor andere steden die met dezelfde materie kampen. In bredere zin gaat het niet alleen over cultuur, maar over het deels behouden en deels herdefiniëren van het karakter van de stad en het daarin representeren van de bevolking.

Yvonne Rijpers (yrijpers@stipo.nl) is werkzaam bij Stipo – mens ruimte strategie, een adviesbureau op het terrein van ruimtelijke ordening en strategie in Amsterdam, en is redacteur van AGORA. Meer informatie over Antwerpen Boekenstad en C.H.I.P.S. is te vinden op <www.chipsvzw.be> en <www.antwerpen.be>.

Literatuurselectie

- Smiers, J. (1997) European cities – First sow, then reap. In: Miles, M., T. Hall & I. Borden (eds.) The city cultures reader. Londen, New York: Routledge.
- Vegt, H. van der (red.) (2004) STADSchromosomen – beeld van een stad Antwerpen: C.H.I.P.S. vzw.